

دانشگاه شیراز
دانشکده کشاورزی
بخش ترویج و آموزش کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد

عنوان:

تعیین کننده های مدیریت بقایای گیاهی در شهرستان مرودشت

توسط : نوشا ناهید

استاد راهنما: دکتر عزت اله کرمی

آبان ۱۳۸۸

ABSTRACT

DETERMINANTS OF CROP RESIDUES MANAGEMENT IN MARVDASHT COUNTY

BY

NOSHA NAHID

The crop residues management is one of the important aspects of the conservation agriculture and includes every kinds of action and decision, which is done on the residues of the harvested crop in order to provide the best possible medium for the subsequent crop cultivation. This research used capital theory to investigate the determinants of crop residues management by farmers. Mixed quantitative and qualitative methods were used. A sample of 330 wheat growers in Marvdasht county selected through a multi stage classified random sampling in the survey part of study. The extreme sampling method was used in order to select the two cases that were using different methods of crop residues management (burning and not burning crop residues) for a long time. The findings of study indicated that economical capital and the symbolic capital achieved through agricultural activities are the most important determinants of crop residues management behavior. Factors such as farm's technology, access to extension services, ownership of domesticated animals and government policies are other determinant factors, respectively. The case studies confirmed the findings of the survey. Based on the findings of the study recommendations are offered to promote more sustainable crop residual management.

IN THE NAME OF GOD

DETERMINANTS OF CROP RESIDUES MANAGEMENT IN
MARVDASHT COUNTY

BY
NOSHA NAHID

THESIS

SUBMITTED TO THE SCHOOL OF GRADUATE STUDIES IN PARTIAL
FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF MASTER
OF SCIENCE (M.Sc.)

IN
AGRICULTURAL EDUCATION AND EXTENSION
SHIRAZ UNIVERSITY
SHIRAZ
ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN

EVALUATED AND APPROVED BY THE THESIS COMMITTEE AS: EXCELLENT

E. Karami...E. KARAMI, Ph.D., PROF. OF AGRICULTURAL
EDUCATION AND EXTENSION(SUPERVISOR)

Zamani...GH. ZAMANI, Ph.D., PROF. OF AGRICULTURAL
EDUCATION AND EXTENSION

K. Rezaei Moghaddam...K. REZAEI MOGHADDAM, Ph.D., ASSISTANT PROF. OF
AGRICULTURAL EDUCATION AND EXTENSION

Hosein Ghadiri...H. GHADIRI, Ph.D., PROF. OF CROP PRODUCTION AND
PLANT BREEDING

November 2009

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اظہار نامہ

اینجانب نوشا ناہید دانشجوی رشته ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده ی کشاورزی دانشگاه شیراز اظہار می کنم کہ این پایان نامہ حاصل پژوهش خودم بودہ و در جاهایی کہ از منابع دیگران استفادہ کردہ ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشتہ ام. همچنین اظہار می کنم کہ تحقیق و موضوع پایان نامہ ام تکراری نیست و تعہد می نمایم کہ بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننمودہ و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیہ حقوق این اثر مطابق با آیین نامہ مالکیت فکری و معنوی متعلق بہ دانشگاه شیراز است.

نوشا ناہید

به نام خدا

تعیین کننده های مدیریت بقایای گیاهی در شهرستان مرودشت

به کوشش

نوشا ناهید

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی

از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی:

ترویج و آموزش کشاورزی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه ی: عالی

دکتر عزت اله کرمی، استاد بخش ترویج و آموزش کشاورزی (استاد راهنما)

دکتر غلامحسین زمانی، استاد بخش ترویج و آموزش کشاورزی

دکتر کورش رضایی مقدم، استادیار بخش ترویج و آموزش کشاورزی

دکتر حسین غدیری، استاد بخش زراعت و اصلاح نباتات

آبان ۱۳۸۸

تقدیم به

مادر و خواهر مهربانم

که اسطوره عشق، ایمان و پاکی

در زندگی ام هستند...

سپاسگزاری

خدای بزرگ را شاکرم که مرا یاری کرد تا این رساله را بواسطه رهنمودهای راهگشا و ارزشمند اساتید بزرگوام به انجام برسانم.

نخست شایسته است مراتب سپاس و قدردانی خود را خدمت استاد ارزشمند و فرهیخته ام، جناب آقای دکتر عزت اله کرمی که با رهیافتهای روشنگرانه و عالمانه خویش همواره راهگشای این رساله بوده و تمام مراحل پژوهش را با نظر صائب خویش به کمال رساندند معروض دارم. از جناب آقای دکتر غلامحسین زمانی استاد مشاور تحقیق که با ارائه دیدگاهها و نظرات اصلاحی خویش، کمک شایانی را مبذول فرمودند کمال تشکر و قدردانی را دارم. از جناب آقای دکتر کورش رضایی مقدم که بسیار دلسوزانه مشاورت این رساله را بر عهده گرفته و رهنمودها و مشاوره های مدبرانه ایشان حقیقتاً تسهیل کننده راه صعب و دشوار انجام این رساله بوده است صمیمانه سپاسگزارم. از جناب آقای دکتر حسین غدیری که با ارائه نکات مفید و ارزنده خویش همواره پشتیبان انجام این رساله بوده اند سپاسگزارم. از جناب آقای دکتر محمد لغوی که قبول زحمت فرموده و نمایندگی تحصیلات تکمیلی را به عهده گرفتند نهایت قدردانی را دارم. از دیگر اساتید بزرگوام جناب آقای دکتر داریوش حیاتی ریاست محترم بخش، جناب آقای دکتر منصور شاه ولی و جناب آقای مهندس محمدباقر لاری که در طول مدت تحصیل بسیار از ایشان آموختم و همگی الگوی شایسته ای در پرورش و تعالی افکارم بوده اند قدردانی می نمایم.

همچنین از مدیریت محترم اداره امور فناوری مکانیزه کشاورزی استان فارس جناب آقای مهندس طلعتی که در جمع آوری داده های تحقیق همکاری صمیمانه و ارزنده ای داشته اند سپاسگزارم. از جناب آقای دکتر مصطفی احمدوند و سرکار خانم مهندس مرضیه کشاورز که در طول دوره تحقیق بردبارانه مرا از آموخته ها و تجربیات خویش بهره مند کردند و در به ثمر رسیدن این رساله نقش بسزایی داشتند، نهایت سپاس را دارم.

شایسته است تشکر و قدردانی ویژه ای خدمت مادر و خواهر عزیزم داشته باشم که در طول دوران تحصیل و انجام این پژوهش بزرگوارانه همراه و پشتیبان من بوده اند و با مناعت طبع مرا در این مسیر سخت و طولانی یاری نمودند، امید آنکه ابعاد معنوی این قدرشناسی، اندک ارمغانی در قبال همیاری و همراهی آنان در طول زندگی ام باشد.

چکیده

تعیین کننده های مدیریت بقایای گیاهی در شهرستان مرودشت

به کوشش

نوشا ناهید

این پژوهش با هدف بررسی و شناخت تعیین کننده های شیوه ی مدیریت بقایای گیاهی در بین کشاورزان گندمکار شهرستان مرودشت و بر پایه تئوری سرمایه **Capital Theory** انجام شد. در این تحقیق از ترکیب پژوهش کمی و کیفی به دو روش پیمایش و مطالعه موردی استفاده شده است. برای انتخاب نمونه مورد نظر در پیمایش با بکارگیری روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده چند مرحله ای تعداد $\square\square\square$ کشاورز گندمکار مورد مطالعه قرار گرفته شد. بمنظور نمونه گیری در مطالعه موردی از روش **Extreme Sampling** و بکارگیری تکنیک مشاهده و مصاحبه عمیق در دو شیوه متفاوت مدیریت بقایای گیاهی (آتش زدن و آتش نزدن بقایای گیاهی) در طولانی مدت استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان می دهد که سرمایه اقتصادی و سرمایه نمادی حاصل از فعالیتهای کشاورزی، مهمترین تعیین کننده های رفتار مدیریت بقایای گیاهی می باشند که عوامل دیگری چون سطح تکنولوژی مزرعه، بهره مندی از خدمات ترویجی، مالکیت دام و سیاستهای تشویقی و تنبیهی نیز در رده های بعدی قرار دارند. در انتها نیز به منظور ترغیب کشاورزان به سمت روشهای پایدار و حفاظتی مدیریت بقایای گیاهی و ممانعت آنان از بکارگیری شیوه آتش زدن راهکارهایی ارائه شده است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵	فهرست جدول ها
ط	فهرست نمودار ها و نگاره ها
۱	فصل اول:
۱	۱-۱- مقدمه
۵	۲-۱- اهمیت و ضرورت مسئله تحقیق
۶	۳-۱- اهداف تحقیق
۶	۱-۳-۱- هدف کلی تحقیق
۷	۲-۳-۱- اهداف اختصاصی تحقیق
	فصل دوم: مرور پیشینه نگاشته ها
۸	۱-۲- پیشینه نگاشته ها
۸	۱-۱-۲- تعریف و مفهوم حاصلخیزی خاک
۹	۲-۱-۲- تحول نظریه های حفاظت خاک
۱۲	۳-۱-۲- مدیریت بقایای گیاهی
۱۴	۴-۱-۲- اثرات بقایای گیاهی
۱۸	۵-۱-۲- سوزاندن بقایای گیاهی
۱۹	۶-۱-۲- مزایا و معایب سوزاندن بقایای گیاهی
۱۹	۷-۱-۲- سیستم های حفاظتی مدیریت بقایای گیاهی
۲۱	۸-۱-۲- وضعیت بقایای گیاهی در ایران
۲۲	۹-۱-۲- عوامل موثر بر مدیریت کشاورزی حفاظتی در بین کشاورزان
۲۷	۱۰-۱-۲- سرمایه
۲۹	۱-۱۰-۱-۲- سرمایه اقتصادی
۲۹	۲-۱۰-۱-۲- سرمایه اجتماعی
۳۰	۳-۱۰-۱-۲- سرمایه فرهنگی
۳۰	۱-۳-۱۰-۱-۲- سرمایه فرهنگی ملموس
۳۰	۲-۳-۱۰-۱-۲- سرمایه فرهنگی غیر ملموس

۳۱	۲-۱-۱۰-۳-۳- حالت درونی (embodied state).
۳۱	۲-۱-۱۰-۳-۴- حالت نهادی (institutionalized state).
۳۲	۲-۱-۱۰-۳-۵- حالت عینیت یافته (objectified state).
۳۴	۲-۱-۱۱- نگرش و رفتار
۳۸	۲-۲- چارچوب نظری تحقیق
۴۱	فصل سوم: روش پژوهش
۴۱	۳-۱- نوع تحقیق
۴۲	۳-۲- پژوهش کمی
۴۲	۳-۲-۱- روش جمع آوری اطلاعات
۴۳	۳-۲-۲- منطقه مورد مطالعه
۴۴	۳-۲-۳- جامعه آماری
۴۴	۳-۲-۴- روش نمونه گیری
۴۶	۳-۲-۵- ابزار جمع آوری اطلاعات، روایی و پایایی ابزار سنجش
۴۷	۳-۲-۶- روایی و پایایی ابزار تحقیق
۴۸	۳-۳- متغیرهای پژوهش
۴۹	۳-۴- تعاریف متغیرهای پژوهش
۴۹	۳-۴-۱- مدیریت بقایای گیاهی
۴۹	۳-۴-۲- رفتار مدیریت بقایای گیاهی
۵۰	۳-۴-۳- سرمایه اقتصادی و نمادین
۵۱	۳-۴-۴- تعاریف و سنجش متغیر سرمایه
۵۱	۳-۴-۴-۱- سرمایه اقتصادی
۵۱	۳-۴-۴-۲- سرمایه نمادین
۵۲	۳-۵- سازه های فردی
۵۲	۳-۵-۱- سن
۵۲	۳-۵-۲- میزان تحصیلات
۵۳	۳-۵-۳- تجربه در فعالیت های کشاورزی
۵۳	۳-۵-۴- تعداد اعضای خانوار
۵۳	۳-۶- دانش و آگاهی کشاورز
۵۳	۳-۷- نگرش نسبت به بحران های زیست محیطی
۵۴	۳-۸- بهره مندی از خدمات آموزشی و ترویجی
۵۴	۳-۹- سازه های ساختاری

۵۴	۳-۹-۱- نوع مالکیت زمین
۵۵	۳-۹-۲- میزان اراضی تحت مدیریت
۵۵	۳-۹-۳- الگوی کشت
۵۵	۳-۹-۴- تعداد قطعات زمین
۵۵	۳-۹-۵- منبع آب آبیاری
۵۶	۳-۹-۶- تعداد دام
۵۶	۳-۱۰-۱- سازه های حمایتی
۵۶	۳-۱۰-۱- دسترسی به وام و اعتبارات
۵۶	۳-۱۰-۲- وجود سیاستهای تشویقی و تنبیهی دولت
۵۷	۳-۱۱-۱- سازه های اقتصادی
۵۷	۳-۱۱-۱- هزینه
۵۷	۳-۱۱-۲- عملکرد گندم
۵۷	۳-۱۱-۳- مالکیت ماشین های کشاورزی
۵۷	۳-۱۱-۴- استفاده از ماشین های کشاورزی حفاظتی
۵۸	۳-۱۱-۵- سطح تکنولوژی مزرعه
۵۸	۳-۱۲- پژوهش کیفی
۵۸	۳-۱۲-۱- روش جمع آوری اطلاعات
۵۹	۳-۱۲-۲- نمونه گیری در پژوهش کیفی
۶۰	۳-۱۲-۳- روش تجزیه و تحلیل داده ها
۶۰	۳-۱۲-۳-۱- آزمون تحلیل ممیزی
۶۲	فصل چهارم: یافته ها و بحث
۶۲	۴-۱- رفتار مدیریت بقایای گیاهی
۶۵	۴-۲- ویژگی های فردی
۶۵	۴-۲-۱- سن
۶۸	۴-۲-۲- سطح سواد
۶۸	۴-۲-۳- تجربه
۶۹	۴-۲-۴- تعداد فرزندان پسر بالای ۱۶ سال
۶۹	۴-۲-۵- بهره مندی از خدمات ترویجی
۷۳	۴-۳- دانش و آگاهی کشاورزان در زمینه مدیریت بقایای گیاهی
۷۳	۴-۴- نگرش نسبت به بحران های زیست محیطی
۷۴	۴-۵- سرمایه اقتصادی و نمادی
۷۵	۴-۵-۱- سرمایه اقتصادی

۷۶	۴-۵-۲- سرمایه نمادین
۷۶	۴-۶- سازه های ساختاری
۷۶	۴-۶-۱- اندازه مزرعه
۷۷	۴-۶-۲- تعداد قطعات زمین
۷۷	۴-۷- سازه های حمایتی
۷۷	۴-۷-۱- ارائه وام و اعتبارات
۷۸	۴-۷-۲- سیاستهای تشویقی و تنبیهی
۷۹	۴-۸- سازه های اقتصادی
۷۹	۴-۸-۱- درآمد ناخالص تولید گندم
۷۹	۴-۸-۲- استفاده از دستگاههای کشاورزی حفاظتی
۸۰	۴-۹- یافته های توصیفی
۸۰	۴-۹-۱- نوع محصول
۸۱	۴-۹-۲- مالکیت دام
۸۲	۴-۹-۳- مالکیت ماشین آلات کشاورزی
۸۳	۴-۹-۴- اندازه روستا
۸۴	۴-۹-۵- نوع منبع آب آبیاری
۸۵	۴-۱۰- سازه های موثر بر میزان تغییرات سرمایه اقتصادی و نمادی
۸۷	۴-۱۱- مدل سنجش رفتار مدیریت بقایای گیاهی
۸۸	۴-۱۱-۱- مدل مدیریت بقایای گیاهی پیش از خشکسالی
۹۳	۴-۱۱-۲- مدل مدیریت بقایای گیاهی در شرایط خشکسالی (سال زراعی ۸۷-۸۶)
۱۰۰	۴-۱۲- واکاوی کیفی
۱۰۱	۴-۱۲-۱- مقایسه وضعیت دو کشاورز در دو رفتار آتش زدن و آتش زدن بقایای گیاهی
۱۰۵	۴-۱۳- بررسی کیفی علل رفتار و تمایلات رفتاری کشاورزان نسبت به مدیریت بقایای گیاهی
۱۰۵	۴-۱۳-۱- تمایل به آتش زدن بقایای گیاهی
۱۰۶	۴-۱۳-۲- تمایل به آتش زدن بقایای گیاهی
۱۰۷	۴-۱۳-۳- رفتار مشروط
۱۰۸	۴-۱۴- علت آتش زدن بقایای گیاهی
۱۰۹	۴-۱۴-۱- عدم دسترسی به ادوات و ماشین آلات مورد نیاز
۱۰۹	۴-۱۴-۲- نداشتن زمان کافی برای کشت دوم
۱۱۰	۴-۱۴-۳- اختلال در عملیات کشت با وجود کاه و کلش گندم
۱۱۰	۴-۱۴-۴- فقدان توصیه های ترویجی و عدم آگاهی
۱۱۱	۴-۱۴-۵- بی ارزش بودن کاه و عدم صرفه اقتصادی

۱۱۲

۴-۱۴-۶- اندازه مزرعه

فصل پنجم:

۱۱۵

۵-۱- نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۲۹

فهرست منابع مورد استفاده

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان و شماره
۱۱	جدول ۱-۲: گستردگی پذیرش سیستم کشت مستقیم در جهان
۱۶	جدول ۲-۲: توزیع مزایا و هزینه های ناشی از کشاورزی حفاظتی
۲۲	جدول ۲-۳: حجم بقایای گیاهی بعد از برداشت
۴۳	جدول ۱-۳: سطح زیرکشت محصولات در شهرستان مرودشت
۴۵	جدول ۲-۳: فهرست مناطق مورد مطالعه در شهرستان مرودشت
۴۶	جدول ۳-۳: توزیع تعداد نمونه های مورد مطالعه بر اساس وسعت اراضی زراعی روستا
۴۸	جدول ۳-۴: ضرایب آلفا کرومباخ برای متغیرهای مورد سنجش
۶۴	جدول ۱-۴: توزیع نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی در بعد زمانی
۶۷	جدول ۲-۴: مقایسه ویژگی های کلی دو گروه کشاورزان با رفتار آتش زدن و آتش نزدن بقایا گیاهی
۷۰	جدول ۳-۴: توزیع شرکت در کلاسهای آموزشی بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی
۷۱	جدول ۴-۴: توزیع بازدید از مزارع نمایشی بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی
۷۱	جدول ۵-۴: توزیع استفاده از رسانه های جمعی بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی
۷۲	جدول ۶-۴: توزیع تماس حضوری با ناظرین بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی
۸۱	جدول ۷-۴: توزیع آزمودنی ها بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی نسبت به نوع محصول
۸۲	جدول ۸-۴: توزیع آزمودنی ها بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی در گروه های دارا یا فاقد مالکیت دام
۸۳	جدول ۹-۴: توزیع آزمودنی ها بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی در گروههای دارا یا فاقد مالکیت ماشینهای کشاورزی
۸۴	جدول ۱۰-۴: توزیع آزمودنی ها بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی نسبت به وسعت روستا
۸۵	جدول ۱۱-۴: توزیع آزمودنی ها بر حسب نوع رفتار مدیریت بقایای گیاهی نسبت به منبع آبیاری
۸۶	جدول ۱۲-۴: نتایج حاصل از تحلیل آماری آزمون رگرسیون نسبت به تاثیر متغیرهای

مستقل بر پیش بینی سرمایه افراد

- ۸۷ جدول ۴-۱۳: ماتریس همبستگی متغیرهای انتخابی مدل رگرسیون
- ۹۱ جدول ۴-۱۴: نتایج تحلیل ممیزی در زمینه تمایز بین رفتار آتش زدن و آتش نزدن بقایای گیاهی پیش از خشکسالی
- ۹۲ جدول ۴-۱۵: ماتریس همبستگی متغیرهای انتخابی مدل رگرسیون در سال زراعی پیش از خشکسالی
- ۹۴ جدول ۴-۱۶: یافته های مربوط به تعیین کارایی تابع ممیزی پیش از خشکسالی
- ۹۶ جدول ۴-۱۷: نتایج تحلیل ممیزی در زمینه تمایز بین رفتار آتش زدن و آتش نزدن بقایای گیاهی در شرایط خشکسالی
- ۹۷ جدول ۴-۱۸: ماتریس همبستگی متغیرهای انتخابی مدل رگرسیون در سال زراعی در شرایط خشکسالی
- ۱۰۰ جدول ۴-۱۹: یافته های مربوط به تعیین کارایی تابع ممیزی پس از خشکسالی
- ۱۰۲ جدول ۴-۲۰: بررسی وضعیت و ویژگی های کشاورز با دو رفتار مدیریت بقایای گیاهی از طریق مطالعه موردی
- ۱۱۳ جدول ۴-۲۱: عوامل موثر بر آتش زدن مزرعه از دید کشاورزان

فهرست نگاره ها و شکل ها

صفحه	عنوان و شماره
۴۰	نگاره ۲-۱: چارچوب نظری تحقیق؛ تعیین کننده های موثر بر مدیریت بقایای گیاهی
۶۵	نگاره ۴-۱: توزیع رفتار مدیریت بقایای گیاهی قبل و بعد از خشکسالی
۸۸	نگاره ۴-۲: تعیین موفقیت مدل از طریق میزان همپوشانی بین توزیع نمرات تشخیصی
۱۰۶	نگاره ۴-۳: بررسی تمایلات رفتاری کشاورزان نسبت به مدیریت بقایای گیاهی
۱۱۴	نگاره ۴-۴: شرایط اثرگذار بر تصمیم کشاورز در آتش زدن بقایای گیاهی
۱۲۴	نگاره ۵-۱: چارچوب تجربی تحقیق؛ تعیین کننده های موثر بر مدیریت بقایای گیاهی